С Т А Н О В И Щ Е

от доц. д-р Десислава Иванова Алексова,
МВБУ – Ботевград, с научна специалност 3.9 „Туризъм“

Относно: представен дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.7 „Администрация и управление“

Основание за представяне на становището: член на Научното жури, съгласно заповед РД 38-306/09.06.2026 г. на Ректора на Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Автор на дисертационния труд: Лилия Кокарешкова-Пантелеева

Тема на дисертационния труд: „Анализ на устойчивото потребителско поведение: фактори и мотивационни аспекти, влияещи върху поведението на български потребители“

I. Справка за кандидата

Докторант Лилия Кокарешкова-Пантелеева притежава интердисциплинарна образователна подготовка в областта на управлението, икономиката и маркетинга. През периода 2011–2015 г. завършва бакалавърска програма по „Стопанско управление“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, след което придобива образователно-квалификационна степен „магистър“ по „Стопанско управление“, специализация „Маркетинг“, в същия университет (2015–2017 г.). Паралелно с това, в периода 2013–2016 г., завършва бакалавърска програма по „Икономически и стопански науки“ в Университета в Лайпциг, Германия. Комбинацията от управленска, икономическа и маркетингова подготовка формира солидна основа за последващото ѝ професионално и научно развитие.

От 2019 г. Лилия Кокарешкова-Пантелеева е докторант в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в област на висше образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, като научноизследователската ѝ дейност е насочена към проблематиката на потребителското поведение и устойчивото развитие. В рамките на докторантурата си тя развива последователна изследователска активност, свързана с тематичната област на дисертационния труд, като резултатите от научната ѝ работа са представени и в самостоятелни и колективни научни публикации. Професионалният ѝ профил включва и участие като съавтор в монографични издания, посветени на стратегическото планиране на дигиталния маркетинг.

Докторантът притежава значителен професионален опит в областта на маркетинга, бранд мениджмънта и стратегическото управление на брандове. Професионалното ѝ развитие започва със стажове в Райфайзенбанк, в направление „Човешки ресурси“, и в „Девин“ АД, в отдел „Маркетинг“ (2016–2017 г.). В периода 2017–2018 г. заема длъжност „Организатор маркетинг“ в „ЗИВ“ ЕООД –

бранд ZIDO, където участва в различни етапи от създаването и пазарното реализиране на нови продукти, включително в разработването на дигитални стратегии, управлението на социални мрежи и реализирането на ATL и BTL активности. В периода 2018–2021 г. работи като „Маркетинг мениджър“ в „Дъ Блу Принт БГ“ ЕООД, като професионалните ѝ ангажименти включват планиране на маркетингови стратегии, управление на дигиталното присъствие на бранда и анализ на резултатите от маркетинговите дейности.

От 2021 г. професионалната ѝ кариера продължава в „Еконт Експрес“ АД, където последователно заема длъжностите „Бранд мениджър“ (2021–2022 г.) и „Ръководител екип Бранд развитие“ (2022–2025 г.), а от 2025 г. заема настоящата позиция „Мениджър направление Знание за бранда“. В рамките на професионалната си дейност като бранд мениджър тя участва в разработването на бранд стратегии и стандарти за комуникация, визия и стил, както и в организирането и провеждането на обучения и корпоративни събития. В настоящата си професионална роля развива дейности, свързани с управлението и прилагането на стандартите на бранда, включително разработването на AI инструмент за подпомагане на служителите при създаване на комуникация в единен бранд стил, както и автоматизация на процеси в областта на бранд управлението. Професионалният опит на докторанта е допълнен от преподавателска дейност във висши училища. От 2019 г. до момента тя е хоноруван преподавател в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, където преподава дисциплината „Стратегическо планиране на дигиталния маркетинг“. От 2026 г. е хоноруван преподавател в Международното висше бизнес училище, където води курс по „Управление на бранда“.

Лилия Кокарешкова-Пантелеева притежава много добри езикови компетенции, включително владеене на английски език на ниво C1, немски език на ниво B2 и руски език на ниво A2. Разполага и с широк спектър от дигитални и технически умения, сред които работа с езикови модели и създаване на команди, Microsoft 365, Apple iWork, WordPress, IBM SPSS и JIRA. Съчетаването на преподавателска дейност с практически професионален опит в областта на маркетинга и бранд мениджмънта представлява съществено предимство за академичния и професионалния профил на докторанта, а натрупаните знания и компетенции създават необходимата предпоставка за осъществяване на самостоятелна научноизследователска дейност и са в пряка връзка с тематичната насоченост на представения дисертационен труд.

II. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд е с общ обем от 168 страници, от които 158 страници същинска част и 10 страници приложения. Структуриран е в логическа и последователна композиция, включваща увод, изложение в три глави, заключение, библиография и пет приложения. Библиографският списък съдържа общо 212 литературни източника, от които 18 са на кирилица, а 194 – на латиница.

Темата на дисертационния труд е коректно формулирана и ясно отразява предметната област и изследователския фокус на разработката. *Уводната част* е отлично структурирана и последователно въвежда в проблематиката на изследването. Аргументирани са актуалността и значимостта на избраната тема,

както и степента на разработеност на изследвания проблем. Ясно са формулирани целта и изследователските задачи, обектът и предметът на изследването, както и използваната методология. Изведени са основната теза на изследването и осем работни хипотези, които впоследствие намират своето развитие в концептуалната и емпиричната част на дисертационния труд. Представена е структурата на разработката и са ясно очертани ограниченията на проведеното изследване. Прави впечатление ясната, целенасочена и последователна визия на докторанта за постигане на поставените амбициозни цели и задачи, като същевременно са отчетени и обективно посочените ограничения на изследването.

В Първа глава „*Теоретични подходи и модели на устойчиво потребителско поведение*“ са разгледани подробно и задълбочено теоретичните постановки, свързани с основните понятия, използвани в изследването, както и тяхното развитие и концептуална еволюция във времето. Задълбоченото и аналитично представяне на концепцията за кръговата икономика и механизмите на нейното функциониране, както и последващото фокусиране върху моделите на човешкото поведение, подкрепено с детайлен критичен анализ, свидетелстват за способността на докторанта да осмисля и практически да прилага теоретичните знания в избраната научна област. Тази способност се проявява и в направения обзор и анализ на съществуващите емпирични изследвания, посветени на устойчивото поведение на българските потребители.

В рамките на главата са анализирани както класически, така и съвременни поведенчески модели, като едновременно с това са откроени специфичните стимули и бариери, които оказват влияние върху потребителските решения и формирането на устойчиво поведение. По този начин е постигната поставената цел да бъде проследено развитието на концепцията за устойчивото потребителско поведение през призмата на различни теоретични подходи и поведенчески модели. Докторантът демонстрира задълбочено познаване на релевантната научна литература, като използва широк кръг от класически и съвременни източници, имащи пряко отношение към изследваната проблематика.

Във Втора глава „*Концептуална рамка и методология на изследването*“ е представена подробно методологията на проведеното количествено проучване. Направен е логически последователен и плавен преход от разгледаните в първа глава теоретични модели за изследване на устойчивото потребителско поведение и идентифицираните основни фактори и мотивационни аспекти към разработването на концептуална рамка и методологичен подход за нейното емпирично изследване. В съответствие с основната цел и поставените изследователски задачи докторантът аргументирано преминава към избор и адаптиране на модел, приложим при анализа на устойчивото потребителско поведение на българските потребители. Ясно са дефинирани обхватът, рамката и границите на изследването. Формулирани са осем изследователски хипотези, въз основа на които е изградена концептуалната рамка на дисертационния труд. Представен е критичен преглед на методологичните ограничения на изследването, което свидетелства за необходимата научна рефлексия и коректност при интерпретирането на получените резултати. Подробно са представени структурата и съдържанието на използвания изследователски инструментариум, както и хронологията и организацията на проведеното емпирично проучване. Цялостното изложение в главата демонстрира

последователна връзка между теоретичната основа, концептуалната рамка и избраната методология на изследването.

В Трета глава „*Емпирично изследване и предложение на модел за анализ на устойчиво потребителско поведение*“ е представен задълбочен и систематичен анализ на събраните емпирични данни. Прецизното прилагане на широк набор от изследователски и статистически методи, както и извършените проверки за статистическа достоверност и пригодност на данните, свидетелстват за методологична прецизност и надеждност на проведеното изследване. Емпиричният анализ се отличава с многопластов характер и е насочен към изследване на различни фактори и елементи, определящи устойчивото потребителско поведение. Съществено достойнство на главата е включването на сравнителен анализ на отделните модели и съпоставянето на теоретично изведените конструкти с получените емпирични резултати в българския контекст. Този подход допринася за по-задълбоченото разбиране на изследваната проблематика и позволява да бъдат откроени както общите закономерности, така и специфичните характеристики на устойчивото потребителско поведение на българските потребители. Представен е разработеният и валидиран модел за анализ на устойчивото потребителско поведение, допълнен от конкретни практико-приложни препоръки и комуникационни рамки, адресирани към бизнеса и институциите.

Заключителната част на дисертационния труд е изчерпателна, ясна и много добре структурирана. В нея са систематизирани и обобщени основните резултати от проведеното изследване и са формулирани съответните изводи и препоръки. Коректно и ясно са очертани теоретичните, емпиричните и приложно-практическите приноси на разработката. Формулираните изводи са логически обвързани с резултатите от проведеното изследване, а предложените препоръки са съобразени с установените закономерности и ограниченията на изследването. Очертани са и основните перспективни направления за бъдещи изследвания, което допълнително подчертава цялостния и перспективен характер на разработката.

Цитирането и библиографското оформяне на използваните източници са извършени коректно и съобразно академичните стандарти. Езикът и стилът на дисертационния труд са академични, ясни, стегнати и логически издържани. Изложението се отличава с добра научна прецизност и последователност, като не се установяват съществени граматични, правописни или пунктуационни пропуски и грешки.

III. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Предложеният дисертационен труд представлява цялостно и задълбочено научно изследване на актуален и значим проблем, свързан с факторите и мотивационните аспекти, определящи устойчивото потребителско поведение в българския контекст. Разработката се отличава с ясно дефинирана изследователска проблематика, последователна концептуална логика и стремеж към интегриране на различни теоретични перспективи и методологични подходи при анализа на устойчивото потребителско поведение. В структурно и съдържателно отношение дисертационният труд е изграден в логическа последователност, която осигурява плавен преход от теоретичното осмисляне на изследвания проблем към разработването на концептуална рамка и нейното емпирично тестване.

В отделните части на изследването е постигнато необходимото съответствие между поставената цел, формулираните изследователски задачи, изведената основна теза и разработените работни хипотези. Тази последователност създава необходимата основа за систематично изследване на механизмите, чрез които индивидуалните нагласи, намерения и мотивационни фактори се трансформират в реално устойчиво потребителско поведение. Съществено достойнство на дисертационния труд е задълбоченият теоретичен анализ на основните концепции и модели, използвани при изследването на устойчивото потребителско поведение. Докторантът демонстрира познаване на широк кръг от научни източници и способност за тяхното аналитично и критично осмисляне. Разгледани са както класически, така и съвременни теоретични подходи, като е направен опит за идентифициране на техните възможности и ограничения при обяснението на сложната връзка между нагласи, намерения и реално поведение.

Особено внимание е отделено на факторите, които могат да действат като стимули или бариери пред устойчивия потребителски избор, както и на ролята на навиците, социалната среда, ценностите, информираността и ситуационните условия. Важен научен резултат е разработената концептуална рамка, основана на интегрирането и адаптирането на елементи от Модела за интерперсоналното поведение на Триандис и Двупроцесния модел на Канеман. Този подход позволява устойчивото потребителско поведение да бъде разглеждано като сложен и многофакторен процес, в който взаимодействат съзнателни когнитивни оценки, емоционални реакции, намерения, автоматизирани поведенчески механизми и характеристики на средата.

Дисертационният труд допринася за по-задълбоченото разбиране на един от съществените проблеми в областта на устойчивото потребление – несъответствието между положителните нагласи и намеренията на потребителите и тяхното реално поведение. Получените научни резултати са подкрепени чрез самостоятелно проведено емпирично изследване, насочено към установяване на взаимовръзките между идентифицираните фактори и различните проявления на устойчивото потребителско поведение. Емпиричният анализ се отличава с комплексност и използване на разнообразен статистически инструментариум, включващ дескриптивен, корелационен и множествен регресионен анализ, както и сравнителни анализи на средни стойности и дисперсия. Прилагането на специализиран статистически софтуер (SPSS) допринася за систематичното обработване и интерпретиране на събраните данни и осигурява необходимата аналитична основа за проверка на изследователските хипотези. Положителна оценка заслужава и стремежът към осигуряване на методологична надеждност на проведеното изследване чрез прилагането на подходящи процедури за проверка на пригодността и статистическата достоверност на данните. Използването на различни методи за анализ позволява изследваната проблематика да бъде разгледана от няколко взаимно допълващи се перспективи и създава възможност за по-пълно интерпретиране на установените зависимости. В този смисъл емпиричната част не се ограничава до описателно представяне на резултатите, а цели да установи закономерности и взаимовръзки между отделните изследвани конструкти. Съществено предимство на изследването е и включването на качествен компонент чрез съдържателен анализ на свободните коментари, предоставени от респондентите. По този начин количествените резултати са допълнени с

информация, позволяваща по-задълбочено разбиране на личните мотиви, възприятия и бариери, свързани с устойчивото потребителско поведение. Комбинирането на количествен и качествен подход обогатява емпиричната база на дисертационното изследване и допринася за по-пълното интерпретиране на получените резултати.

Научно-приложен резултат с особена значимост е направеният сравнителен анализ на различни проявления на устойчивото потребителско поведение, в частност на практиките, свързани с рециклирането и зеленото пазаруване. Този подход позволява да бъдат откроени както общите фактори, влияещи върху устойчивото поведение, така и спецификите на отделните поведенчески практики. Същевременно анализът допринася за по-доброто разбиране на обстоятелството, че различните форми на устойчиво поведение могат да бъдат обусловени от различни комбинации от мотивационни фактори, навици и ситуационни ограничения. Практическата значимост на получените резултати се проявява и в разработването на модел за анализ на устойчивото потребителско поведение, приложим към изследването на поведението на българските потребители.

Моделът систематизира основните фактори и взаимовръзки, идентифицирани в рамките на теоретичния и емпиричния анализ, и създава предпоставки за по-задълбочено разбиране на механизмите, определящи прехода от намерение към реално действие. В тази връзка разработката има потенциал да бъде използвана като аналитична основа при бъдещи изследвания на устойчивото потребление, както и при разработването на практически инструменти за стимулиране на устойчиви потребителски практики. Към научно-приложните резултати следва да се отнесат и формулираните препоръки към бизнеса и институциите, насочени към създаването на по-благоприятни условия за устойчиво потребителско поведение.

Предложените комуникационни рамки и практически насоки са свързани с необходимостта от по-добро съобразяване на стратегиите за устойчиво потребление с реалните мотивационни механизми, навици и бариери, характерни за потребителите. В този аспект резултатите от изследването могат да намерят приложение при разработването на маркетингови и комуникационни стратегии, при планирането на инициативи за насърчаване на устойчивото потребление и при формулирането на политики, насочени към повишаване на ангажираността на потребителите с устойчиви практики.

Дисертационният труд демонстрира способност за критично осмисляне и творческо адаптиране на съществуващи научни модели, за разработване и емпирично изследване на концептуална рамка, както и за интерпретиране на получените резултати с оглед на тяхната теоретична и практическа значимост. Считам, че съвкупността от постигнатите резултати представлява значим принос към изследването на устойчивото потребителско поведение в български контекст и отговаря на изискванията за научна разработка за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

IV. Оценка на получените научни и научно-приложни приноси

Научните приноси са насочени към обогатяване и развитие на съществуващите теоретични и концептуални постановки за изследване на

устойчивото потребителско поведение чрез систематизиране и критично съпоставяне на основни теоретични модели и фактори, обуславящи поведението на потребителите. Съществен принос на докторанта е разработването и аргументирането на интегриран подход за анализ на устойчивото потребителско поведение, който съчетава елементи от Модела за интерперсоналното поведение на Триандис и Двупроцесния модел на Канеман. По този начин се поставя акцент както върху рационалните и съзнателни процеси при формиране на намеренията, така и върху ролята на автоматизираните поведенчески механизми, навиците, емоционалните реакции и ситуационните условия, които могат да улесняват или възпрепятстват превръщането на намерението в реално действие. Съществен научен принос представлява и систематизирането на вътрешните и външните фактори, влияещи върху устойчивото потребителско поведение, и тяхното концептуално обвързване с процеса на трансформация от нагласа и намерение към реално поведение. В рамките на разработения модел докторантът разглежда устойчивото потребителско поведение като резултат от взаимодействието на когнитивни, емоционални и автоматизирани механизми с фактори на външната среда, като по този начин се предлага по-комплексна перспектива към едно от основните предизвикателства в изследваната област – разминаването между декларирани нагласи и намерения и действително поведение.

Научно-приложен принос представлява проведеното самостоятелно емпирично изследване на устойчивото потребителско поведение в българския контекст. Чрез прилагането на комплекс от статистически методи и последващ качествен анализ е извършена оценка на значимостта и взаимовръзките между изследваните фактори, като са откроени специфични характеристики на поведението на българските потребители. Особено значение има сравнителният анализ на различни проявления на устойчивото потребителско поведение, включително рециклирането и зеленото пазаруване, чрез който се установяват както общи закономерности, така и различия в механизмите, които обуславят отделните поведенчески практики.

Съществен научно-приложен резултат е и разработването на концептуална рамка и модел за анализ на устойчивото потребителско поведение, адаптирани към спецификата на българския контекст. Моделът систематизира взаимовръзките между основните фактори и предлага възможност за по-структурирано изследване на процеса, при който устойчивите нагласи и намерения се трансформират или не се трансформират в реални действия. Практическата стойност на разработката се допълва от формулираните препоръки към бизнеса и институциите, насочени към създаване на по-благоприятни условия за устойчиво потребителско поведение и към разработване на по-ефективни комуникационни подходи, съобразени с мотивационните механизми и бариерите пред потребителския избор.

Към научно-приложните приноси следва да се отнесе и възможността резултатите от проведеното изследване да бъдат използвани като основа за разработване на по-целенасочени маркетингови и комуникационни стратегии, както и за планиране на политики и инициативи, насърчаващи устойчивото потребление. Практическата приложимост на резултатите се изразява в идентифицирането на фактори, които могат да бъдат използвани като стимули за промяна на потребителското поведение, както и на бариери, чието преодоляване

изисква съгласувани действия от страна на бизнеса, публичните институции и други заинтересовани страни.

V. Оценка на публикациите по дисертационния труд

Представени са осем научни публикации на български език, чиято тематиката е в областта на устойчивото потребителско поведение, поведенческия маркетинг и устойчивото развитие. Представените публикации са достатъчни по обем и съдържание и отговарят на минималните национални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, регламентирани в Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника за неговото прилагане. Считам, че чрез тях е осъществена необходимата научна апробация на резултатите от дисертационния труд пред академичната общност.

VI. Оценка на автореферата

Авторефератът е с обем 71 страници и е разработен в съответствие с нормативните изисквания за съдържание и структура. В него са представени коректно актуалността на изследването, степента на разработеност на научния проблем, целта, задачите, обектът, предметът, методологията, изследователската теза и работните хипотези. Последователно са изложени основните постановки на дисертационния труд, методическият подход, резултатите от проведеното емпирично изследване, научните и научно-приложните приноси, както и публикациите, свързани с дисертационния труд.

Авторефератът отразява в достатъчна степен съдържанието и логиката на дисертационния труд, като представя по ясен, систематизиран и достоверен начин основните резултати от проведеното научно изследване. Той дава пълна представа за научната стойност, практическата приложимост и приносния характер на разработката, като аргументирано представя доказателствата в подкрепа на изследователската теза и потвърждаването на формулираните работни хипотези. Съдържанието на автореферата е в пълно съответствие с дисертационния труд и коректно представя неговите основни идеи, резултати и приноси.

VII. Критични бележки, препоръки и въпроси

В резултат на извършената оценка на дисертационния труд не се установяват съществени пропуски или слабости, които да поставят под съмнение научните достойнства на разработката или постигнатите резултати. Дисертационният труд се отличава с ясно формулирана изследователска концепция, последователно проведено научно изследване и аргументирани изводи, поради което към него не отправям съществени критични бележки и въпроси.

Като препоръка към докторанта бих посочила да продължи активната си научноизследователска дейност чрез разширяване на публикационната активност в специализирани научни издания на английски език, включително в международни реферирани списания, което би допринесло за по-широкото популяризиране на получените научни резултати. Считам също, че дисертационният труд притежава необходимите научни и практико-приложни качества, които обосновават неговото публикуване като самостоятелна научна монография. Това би създало възможност резултатите от изследването да

достигнат до по-широк кръг от представители на академичната общност, бизнеса и институциите, ангажирани с разработването и прилагането на политики и практики в областта на устойчивото потребителско поведение.

VIII. Обобщено заключение

Представеният дисертационен труд представлява завършено, самостоятелно и оригинално научно изследване, посветено на актуален и значим научен проблем с висока теоретична и практическа стойност. Докторантът демонстрира задълбочени теоретични познания, умения за критичен анализ на научната литература, методологична компетентност и способност за самостоятелно провеждане на емпирично изследване. Постигната е висока степен на съответствие между поставените цел, задачи, изследователска теза, работни хипотези, използваната методология и получените резултати.

Разработката се отличава с логическа последователност, научна аргументираност и коректно приложение на съвременни методи за анализ, въз основа на които са формулирани обосновани изводи и практически приложими препоръки. Представените научни и научно-приложни приноси са лично дело на докторанта и представляват принос към развитието на научните изследвания в областта на устойчивото потребителско поведение. Получените резултати са успешно апробирани чрез научни публикации и са намерили адекватно отражение в автореферата.

Въз основа на цялостната положителна оценка на дисертационния труд, на получените научни и научно-приложни резултати и приноси, както и на професионалната подготовка на докторанта, убедено давам своята положителна оценка и предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Лилия Кокарешкова-Пантелеева образователната и научна степен „доктор“ по докторска програма „Бизнес администрация“, в професионално направление 3.7 „Администрация и управление“. Считам, че дисертационният труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника за неговото прилагане за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в професионално направление 3.7 „Администрация и управление“.

Дата: 21.07.2027 г. **Подпис**:

гр. София *Доц. д-р Десислава Алексова,*

Член на Журито